

(Πληθυσμός 2011: **1.830**)

Το Άγιον Όρος είναι μοναδική στον κόσμο μοναστική πολιτεία. Βρίσκεται στην τρίτη χερσόνησο της Χαλκιδικής, τον Άθω, και το 1963 γιόρτασε τα χίλια χρόνια από την ίδρυσή της. Ο Άθως πήρε την ονομασία Άγιον Όρος το 1144 με χρυσόβουλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού.

Οι πρώτοι οργανωμένοι μοναχοί έφτασαν στην περιοχή πολύ πριν από τον 9^ο αιώνα και από τον 1^ο άρχισαν να χτίζουν τα μεγάλα μοναστήρια. Σήμερα λειτουργούν εκεί 20: 17 ελληνικά, ένα ρωσικό, ένα σερβικό και ένα βουλγαρικό.

Στις Καρυές εδρεύει η Ιερή Κοινότητα του Αγίου Όρους και κατά κάποιο τρόπο αποτελεί την πρωτεύουσά του. Οι μονές είναι: Αγίου Διονυσίου, Αγίου Παντελεήμονος (ρωσική), Αγίου Παύλου, Βατοπεδίου, Γρηγορίου, Δοχειαρίου, Εσφιγμένου, Ζωγράφου (βουλγαρική), Ιβήρων, Καρακάλου, Κουτλουμουσίου, Κωνσταντινίτου, Μεγίστης Λαύρας, Ξενοφώντος, Ξηροποτάμου, Παντοκράτορος, Σίμωνος Πέτρας, Σταυρονικήτα, Φιλοθέου, και Χιλιανδαρίου (σερβική).

Η παράδοση θέλει την ίδια την Παναγία να κατεβαίνει στον Άθω και να κάνει χριστιανούς τους κατοίκους του.

Η αλήθεια είναι ότι δεν βασίλευε πάντοτε η θεϊκή γαλήνη στο Άγιον Όρος. Οι μεγάλες χριστιανικές έριδες συγκλόνισαν την μοναστική πολιτεία στη μακραίωνη ιστορία της. Πολλές από αυτές ήταν παράξενες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσαν οι λεγόμενοι ομφαλοσκόποι. Οι ομφαλοσκόποι έσκυβαν στον ομφαλό τους και έλεγαν ότι εκεί βλέπουν να αστράφτει το φως του Θαβώρ. Θαβώρ είναι το όρος πάνω στο οποίο, κατά την Καινή Διαθήκη, συντελέστηκε η Μεταμόρφωση του Σωτήρα Ιησού. Οι αντιδικίες γύρω από το θέμα της ομφαλοσκοπίας πήραν τέτοιες διαστάσεις, που χρειάστηκε να γίνει ολόκληρο δικαστήριο στο ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Άλλες έριδες ξεσηκώθηκαν για το αν οι Άγγελοι είναι γένους θηλυκού ή αρσενικού. Αναπτύχθηκε προβληματισμός ακόμα και για το αν επιτρέπεται η τέλεση μνημόσυνων όχι μόνο το Σάββατο, αλλά και την Κυριακή.

Ανεξάρτητα από αυτά, το Άγιον Όρος θεωρείται και είναι η κιβωτός της Ορθοδοξίας. Εκεί μόνασαν σπουδαίοι πνευματικοί άνθρωποι που πλούτισαν τη χριστιανική φιλοσοφία και την υπεράσπισαν από τις διαστρεβλώσεις. Αναπτύχθηκε ο πολιτισμός και διαφυλάχτηκαν οι παραδόσεις.

Στον Άθω απαγορεύεται η είσοδος των γυναικών. Η απαγόρευση αυτή ισχύει τουλάχιστον από το 1060, οπότε αναφέρεται βούλα του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Δούκα που κήρυξε την περιοχή απαγορευμένη για κάθε γυναίκα, κάθε παιδί, κάθε ευνούχο, κάθε πρόσωπο χωρίς γένια. Επί Μανουήλ Παλαιολόγου απαγορεύτηκε και η είσοδος κάθε ζώου. Κατά το τυπικό του Μανουήλ Παλαιολόγου, μονάχα στη μονή της Μεγίστης Λαύρας επιτρεπόταν να συντηρούνται αγελάδες, δώδεκα μίλια μακριά από το μοναστήρι.

Η απαγόρευση εισόδου των γυναικών ισχύει και σήμερα. Δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο για τη παράδοση. Το άβατο ισχύει ακόμα και για το Ιερό όλων των χριστιανικών εκκλησιών. Το ίδιο ίσχυε και για το Ιερό του ναού του Σολομώντα, στην Ιερουσαλήμ.

Παλιότερα το ίδιο ίσχυε και για τα Μετέωρα. Όμως, το 1920 ανέβηκε εκεί η τότε βασίλισσα της Ρουμανίας, Ελισάβετ. Στην είσοδο της μονής Βαρλαάμ την σταμάτησε ο ηγούμενος και της απηύθυνε τα εξής λόγια, που είναι χαρακτηριστικά και επιγραμματικά για το «άβατο»:

«Είναι για εμάς δυστύχημα, Μεγαλειοτάτη, που έχουμε τόσο μικρό ανάστημα, ώστε να μην μπορούμε εμείς οι ταπεινοί να υψωθούμε πάνω από προαιώνιους κανόνες για να σας γίνουμε ευχάριστοι, όπως επιθυμούμε».

Τελικά η βασίλισσα μπήκε σε άλλο μοναστήρι των Μετεώρων, όπου οι μοναχοί δεν μπόρεσαν να την εμποδίσουν.

Το άβατο ισχύει κατά κάποιο τρόπο όχι μόνο για τις θνητές, αλλά και τις Άγιες γυναίκες. Μόνο η Παναγία λατρεύεται εκεί. Κατ' εξαίρεση δόθηκε στο ρωσικό μοναστήρι η άδεια να ανεγείρει δύο ναούς αφιερωμένους στη μνήμη των Αγίων Αικατερίνης, Αλεξάνδρας, Βαρβάρας και Παρασκευής. Επιτράπηκε επίσης στη μεγαλύτερη σκήτη της χερσονήσου να πάρει το όνομα της Αγίας Άννας, της μητέρας της Παναγίας.

Το Άγιον Όρος είναι αυτοδιοικούμενο. Διοικείται από Σύνοδο εκπροσώπων των Μονών, μια τοπική εικοσαμελή Βουλή που εδρεύει στις Καρυές. Εκεί έχει την έδρα του και ο εκπρόσωπος του ελληνικού κράτους, ο Διοικητής του Αγίου Όρους. Τα πταίσματα και οι αστικής φύσεως υποθέσεις εκδικάζονται από εκκλησιαστικά δικαστήρια. Τα κακουργήματα και τα πλημμελήματα εκδικάζονται από τα δικαστήρια του κράτους.

Όποιος εντάσσεται στις μονές του Αγίου Όρους, αποκτά αυτόματα την ελληνική ιθαγένεια και απαλλάσσεται της στρατιωτικής θητείας. Οι μονές υπάγονται κατ' ευθείαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης χωρίς τη μεσολάβηση μητροπολίτη.

Τα μοναστήρια χωρίζονται σε κοινόβια και ιδιόμορφα. Στο κοινόβιο, όλοι οι μοναχοί είναι ίσοι και έχουν κοινά τα πάντα. Με μυστική ψηφοφορία, εκλέγουν τον ηγούμενο ο οποίος είναι ισόβιος, αλλά μπορεί να καθαιρεθεί για παραπτώματα. Στις ιδιόρρυθμες μονές, οι μοναχοί διαιτώνται μόνοι τους. Προϊσταμένη αρχή είναι η Σύνοδος των Προϊσταμένων.

Από τις είκοσι μονές του Αγίου Όρους, οι ένδεκα είναι κοινοβιακές και οι εννέα ιδιόρρυθμες. Στα μοναστήρια υπάγονται μικρότερα ιδρύματα: Σκήτες, Καλύβες, Κελλία, Καθίσματα, Ησυχαστήρια.

Σκήτη είναι μοναστηριακό ίδρυμα που ιδρύει ένα μοναστήρι μέσα στο έδαφός του. Ο αριθμός των μοναχών του καθορίζεται με την ιδρυτική πράξη.

Το Κελλίο έχει κι αυτό δική του εκκλησία, αλλά τρεις μοναχούς. Ο αρχαιότερος ονομάζεται γέροντας και έχει τους άλλους δυο υποτακτικούς. Όταν ο γέροντας πεθάνει, τον διαδέχεται πάλι ο αρχαιότερος, ο οποίος προσλαμβάνει και τον νέο καλόγερο που θα συμπληρώσει την τριάδα.

Η Καλύβη είναι υποδιαίρεση της κοινοβιακής Σκήτης και έχει επίσης τρεις μοναχούς.

Το Κάθισμα είναι μια μικρή Καλύβη για ένα μοναχό, ο οποίος λαμβάνει από το μοναστήρι «ισόβιον διακονίαν άρτου», δηλαδή τροφή.

Το Ησυχαστήριο είναι Κάθισμα απομονωμένο σε ερημικό και δυσπρόσιτο σημείο. Θεωρείται αυστηρή μορφή ασκητισμού.

Αναφέρονται στο Άγιον Όρος και οι λεγόμενοι Καβιώτες. Αυτοί είναι ρασοφόροι, οι οποίοι δεν έχουν ενταχθεί σε μοναστήρια ή έχουν εκδιωχθεί από αυτά λόγω της συμπεριφοράς τους. Δεν γίνονται δεκτοί στον Άθω.

Τηλέφωνα στις Καρυές: Αστυνομία 237.70.23.212, Ιερή Κοινότητα 237.70.23.221, ΟΤΕ 237.70.23.399, Αγροτικό ιατρείο 237.70.23.317.

Η ιστορία της περιοχής

Οι πρώτοι ησυχαστές:

Πρώτος γνωστός μας ησυχαστής αναφέρεται ο όσιος Πέτρος ο Αθωνίτης που εγκαταστάθηκε στον Άθω κατά τα τέλη του Ζ' αιώνα. Με τον καιρό, η περιοχή προσέλκυσε πολλούς ασκητές με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οικισμοί μοναχών με διοικητική «Καθέδρα Γερόντων» και «Αθωνικό Πρωτάτο». Τον Θ' αιώνα υπέστησαν τα δεινά των επιδρομών από Άραβες πειρατές που λαφυραγωγούσαν ακόμα και τους πιο λιτοδίαιτους μοναχούς. Τότε ξεκίνησε μια ατελής μορφή οργάνωσης.

Στο δεύτερο μισό του Θ' αιώνα, ο Ιωάννης Κολοβός έκτισε στο πιο βόρειο ορεινό σημείο του Άθω (θέση «Μεγάλη Βίγλα») το πρώτο μοναστήρι. Από το σημείο εκείνο και νότια, απαγορεύτηκε η είσοδος λαϊκών και βοσκών με κοπάδια. Δημιουργήθηκε έτσι η ζώνη που

έγινε τόπος ασκητών, προσευχής και μοναστικής ζωής. Με χρυσόβουλα αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας, απαγορεύτηκε στους υπηκόους του Βυζαντίου να ενοχλούν με οποιονδήποτε τρόπο τους μοναχούς και ησυχαστές. Και οι υπάλληλοι της αυτοκρατορίας έπαψαν να ασχολούνται με διοικητικά καθήκοντα που είχαν να κάνουν με τα πράγματα από τα βόρεια «σύνορα» της περιοχής ως το νοτιότερο σημείο της γλώσσας του Άθω. Στα τέλη του 9ου αιώνα, η «Καθέδρα των Γερόντων» εγκαταστάθηκε στις Καρυές έχοντας επικεφαλής τον «Πρώτο». Η διοίκησή του ονομαζόταν Πρωτάτο.

Ο καθηγητής Αδαμάντιος Αδαμαντίου (1875 – 1937) εξηγεί την έξαρση της οικοδόμησης νέων εκκλησιών και την αναζωογόνηση του θρησκευτικού αισθήματος, τον 10ο αιώνα, σε ενέργειες των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας που θέλησαν να αντιμετωπίσουν πρακτικά την απειλή εκβαρβαρισμού της αυτοκρατορίας. Η απειλή αυτή είχε προέλθει από τις επιδρομές βαρβαρικών φύλων του Βορρά και Αράβων πειρατών που λυμαίνονταν τα εδάφη της αυτοκρατορίας. Οι αυτοκράτορες, πέρα από τις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον Αράβων, Σλάβων, Βουλγάρων κ.λπ., δημιούργησαν αποστολές ιεροκηρύκων που διέτρεχαν τις χώρες και κήρυτταν το ευαγγέλιο, τονώνοντας την κλονισμένη πίστη. Στην πολιτική αυτή αποδίδεται η δράση που ανέπτυξαν ο όσιος Νίκων ο Μετανοείτε στη Λακωνία και ο όσιος Λουκάς ο Στεριώτης στη Βοιωτία.

Στα 959, όταν στην Κωνσταντινούπολη βασίλευε για τελευταία χρονιά ο Κωνσταντίνος Ζ' ο Πορφυρογέννητος, στον Άθω φάνηκε ο όσιος Αθανάσιος. Η ιστορία της αθωνικής μοναστικής πολιτείας αρχίζει από αυτόν, αν και το όνομα Άγιον Όρος δόθηκε στην περιοχή περίπου διακόσια χρόνια αργότερα.

Νικηφόρος Φωκάς και όσιος Αθανάσιος:

Στα 955, ο Νικηφόρος Φωκάς ήταν δομέστικος των σχολών (στρατηγός) της Ανατολής. Ο αδελφός του, Λέων Φωκάς, δομέστικος των σχολών της Δύσης. Η φεουδαρχική οικογένεια των Φωκάδων και των συγγενών τους, Μαλειΐνων, είχε τεράστια κτήματα στην Καππαδοκία. Ο θείος του Νικηφόρου, Μιχαήλ Μαλειΐνος, ήταν ξακουστός για την ευσέβειά του ως ηγούμενος σε ένα μοναστήρι στη Θεσσαλία. Και ο Νικηφόρος Φωκάς αποτελούσε περιεργό κράμα θεοσεβούμενου μοναχού και άγριου πολεμιστή. Κοντός, γεροδεμένος, μελαψός, πανάσχημος, απότομος, αγαπούσε τους πολέμους αλλά ανήκε και στους πιο αφοσιωμένους στη θρησκεία. Ζούσε ασκητικά, κοιμόταν στο πάτωμα, αυτομαστιγωνόταν όταν ένιωθε ότι

αμάρτησε αλλά διέθετε σπάνιες στρατηγικές και διοικητικές ικανότητες.

Κάποια στιγμή, επισκέφτηκε τον θείο του, Μιχαήλ Μαλεΐνο, στο μοναστήρι. Εκεί, γνωρίστηκε με τον νεαρό μοναχό Αθανάσιο. Ενθουσιάστηκε τόσο μαζί του, ώστε σύντομα επισκέφτηκε το μοναστήρι για δεύτερη φορά. Πολύ θα ήθελε να γίνει κι αυτός καλόγερος αλλά οι καιροί απαιτούσαν την παρουσία του στον στρατό. Ο ηγούμενος Μιχαήλ Μαλεΐνος βρήκε πιο πρόσφορη λύση να δώσει τον Αθανάσιο πνευματικό σύντροφο του Νικηφόρου. Έφυγαν μαζί. Ο Αθανάσιος όμως κάποια στιγμή παράτησε τον Νικηφόρο και το έσκασε στον Άθω όπου έγινε ησυχαστής. Ήταν το 959.

Ο Φωκάς έβαλε λυτούς και δεμένους να τον βρουν. Κάποιες πληροφορίες έλεγαν ότι ο Αθανάσιος είχε θεαθεί στον Άθω. Ο Νικηφόρος έγραψε του στρατοπεδάρχη Θεσσαλονίκης κι αυτός έστειλε την περιγραφή του Αθανάσιου στον Πρώτο, στις Καρυές. Ο Πρώτος εντόπισε τον Αθανάσιο ανήμερα Χριστούγεννα, όταν όλοι οι μοναχοί του Άθω μαζεύτηκαν στις Καρυές, κατά το έθιμο. Του είπε, τι συνέβαινε, κι ο Αθανάσιος ζήτησε προστασία. Ο Πρώτος τον έκρυψε σε ερημικό Κελίο όπου ο μοναχός περνούσε τον καιρό του αντιγράφοντας ιερά βιβλία που πουλούσε στις Καρυές, κερδίζοντας τον επιούσιο. Στα τέλη του 960, του παραχωρήθηκε σκήτη κοντά στη θέση όπου αργότερα κτίστηκε η μονή της Μεγίστης Λαύρας. Μαζί του, στη σκήτη εγκαταστάθηκαν ο καλλιγράφος Ιωάννης και ο μαΐστρω (δάσκαλος εκκλησιαστικού χορού) Γρηγόριος.

Τότε ήταν που τον εντόπισαν οι άνθρωποι του Νικηφόρου Φωκά. Οι σχέσεις τους αποκαταστάθηκαν αλλά ο Αθανάσιος έμεινε στον Άθω, ενώ ο Νικηφόρος Φωκάς αναζητούσε τη στιγμή που όλα θα τα παρατούσε και θα πήγαινε να γίνει κι αυτός μοναχός. Ήδη, από τον Ιούλιο του 960, ο Φωκάς πολέμουσε στην Κρήτη εναντίον των Σαρακηνών. Ο Αθανάσιος του ήταν απαραίτητος και ως πνευματικός σύμβουλος και ως κήρυκας του χριστιανισμού στη ρημαγμένη μεγαλόνησο. Με τα πολλά, ο Αθανάσιος δέχτηκε να αφήσει τον Άθω και να πάει στην Κρήτη, έχοντας τη ρητή διαβεβαίωση του Νικηφόρου Φωκά ότι θα εγκατέλειπε τα εγκόσμια και θα γινόταν μοναχός μόλις τέλειωνε με την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς.

Η εκστρατεία στην Κρήτη έληξε νικηφόρα για τους Βυζαντινούς τον Μάρτιο του 961. Ο Αθανάσιος γύρισε στη σκήτη του, στον Άθω, ενώ ο Νικηφόρος Φωκάς επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη νικητής και τροπαιούχος. Από την Κρήτη κιόλας, ο Νικηφόρος πιέζε τον Αθανάσιο να χτίσει στον Άθω μοναστήρι που θα τους στέγαζε. Ο Αθανάσιος αρνιόταν. Προτιμούσε την ερημιά του ασκητή. Ο Νικηφόρος συνέχισε να πιέζει. Επιτέλους, στα 963, ο Αθανάσιος πείστηκε. Ξεκίνησε να κτίζει τα κελία και την εκκλησία της Μεγίστης Λαύρας, σηματοδοτώντας την ίδρυση της ιερής πολιτείας. Όμως, ο Νικηφόρος κινιόταν ήδη σε άλλα

επίπεδα.

Στα δίχτυα της Θεοφανώ ς:

Ο Ρωμανός Β' ήταν μικρό παιδί όταν η διπλωματία των γάμων τον πάντρεψε με την Βέρθα, κόρη του βασιλιά Προβηγκίας και Ιταλίας. Γιος του Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου, ο Ρωμανός Β' απαλλάχτηκε από τον γάμο αυτό στα 949, όταν η Βέρθα πέθανε. Επτά χρόνια αργότερα, θέλησε να ξαναπαντρευτεί.

Η Αναστασώ ήταν κόρη έμπορου κρασιών στην Κωνσταντινούπολη. Ο Ρωμανός την είδε και την βάφτισε Θεοφανώ, επειδή «του την φανέρωσε ο Θεός». Στα 956, την παντρεύτηκε. Ο Πορφυρογέννητος πέθανε στα 959 κι ο Ρωμανός Β' βρέθηκε αυτοκράτορας με την Θεοφανώ αυτοκράτειρα. Τον επόμενο χρόνο, αναγόρευσε συμβασιλέα τον ανήλικο μόλις δυο χρόνων γιο του, Βασίλειο (960). Δυο χρόνια αργότερα (962), αναγόρευσε συμβασιλέα και τον δεύτερο ανήλικο γιο του, Κωνσταντίνο. Στις 15 Μαρτίου του 963, πέθανε. Η Θεοφανώ έμεινε χήρα με δυο ανήλικα παιδιά κι έναν εκπρόσωπο της αριστοκρατίας, τον παρακοιμώμενο Ιωσήφ Βρίγγα, ουσιαστικό κυβερνήτη της αυτοκρατορίας.

Η Θεοφανώ φοβόταν τον Βρίγγα, φοβόταν και για την τύχη των παιδιών της καθώς εύκολα μπορούσαν να πέσουν θύματα ανταπαιτητών του θρόνου. Εννιά χρόνια αφότου θάμπωσε τον Ρωμανό με την ομορφιά της, εξακολουθούσε να είναι ωραιότατη κι αδίστακτη. Γνώριζε τον Νικηφόρο Φωκά όπως όλοι άλλωστε, καθώς ο στρατηλάτης είχε γίνει εθνικός ήρωας μετά την ανάκτηση της Κρήτης. Με τη βοήθεια του πατριάρχη Πολύευκτου και παρά τις αντιρρήσεις του Βρίγγα, η αυτοκράτειρα κάλεσε τον Νικηφόρο στην Κωνσταντινούπολη. Ο πατριάρχης έπεισε τη σύγκλητο να τον ονομάσει αρχιστράτηγο της Ανατολής. Στο εξής, για να εκτελεστεί η όποια απόφαση του Βρίγγα για αλλαγές προσώπων στη διοίκηση, έπρεπε να υπάρχει συγκατάθεση του Νικηφόρου.

Ο Ιωσήφ Βρίγγας προσπάθησε να δημιουργήσει μέτωπο εναντίον του Νικηφόρου Φωκά με την επιστράτευση του στρατηγού Ιωάννη Τσιμισκή και του μάγιστρου στρατηλάτη Ρωμανού Κουρκούα. Απέτυχε. Η ενέργειά του όμως έγινε αιτία να ξεσπάσει επανάσταση του στρατού στην Καισάρεια της Καππαδοκίας (περιοχή των Φωκάδων). Στις 3 Ιουλίου του 963, ο

στρατός ανακήρυξε τον Νικηφόρο Φωκά αυτοκράτορα, ενώ στην Κωνσταντινούπολη εκδηλώθηκε ανοιχτή αντίδραση του λαού εναντίον του Βρίγγα που κατέφυγε στην τρομοκρατία με τους δικούς του στρατηγούς. Ο επαναστατημένος στρατός όμως βάδιζε ήδη προς την πρωτεύουσα χωρίς να συναντά αντίσταση.

Ο Βασίλειος ήταν προσωπικός εχθρός του Βρίγγα αφότου ο τελευταίος του είχε φάει τη θέση του παρακοιμώμενου. Στις 9 Αυγούστου του 963, έστειλε οργανωμένους ανθρώπους του να λεηλατήσουν τα σπίτια του Βρίγγα και των οπαδών του, ενώ στημένες σε επίκαιρα σημεία ομάδες άρχισαν επευφημίες υπέρ του Νικηφόρου Φωκά. Η εξέγερση δεν άργησε να μετατραπεί σε γενικευμένη επανάσταση. Η σύγκλητος συνεδρίασε εκτάκτως. Ο Βασίλειος πήρε την άδειά της να καταλάβει τον ναύσταθμο και να στείλει τα πλοία να παραλάβουν τον επαναστατημένο στρατό και να τον περάσουν στην ευρωπαϊκή ακτή. Ο Νικηφόρος Φωκάς μπήκε στην Κωνσταντινούπολη ως ελευθερωτής. Στις 16 Αυγούστου του 963, στέφθηκε αυτοκράτορας. Στις 20 Σεπτεμβρίου, έπαιρνε τη Θεοφανώ σύζυγό του, γοητευμένος από τα κάλλη της. Ο Βρίγγας πέθανε εξόριστος σε μοναστήρι, μετά από δυο χρόνια.

Η Μ. Λαύρα και το τέλος του Νικηφόρου:

Η ανέγερση του μοναστηριού της Μεγίστης Λαύρας είχε προχωρήσει αρκετά όταν ο μοναχός Αθανάσιος έμαθε τα νέα από την Κωνσταντινούπολη: Αντί να παρατήρει τα εγκόσμια και να πάει στον Άθω, μοναχός, ο Νικηφόρος είχε γίνει αυτοκράτορας και είχε παντρευτεί! Θύμωσε. Παράτησε το κτίσιμο κι έσπευσε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Νικηφόρος τον δέχτηκε αμέσως. Ο Αθανάσιος του τα έψαλε από την καλή αλλά ο Νικηφόρος τον έπεισε ότι όλα αυτά ήταν προσωρινά. Θα πήγαινε στον Άθω μοναχός, μόλις τα πράγματα της αυτοκρατορίας έμπαιναν σε μια σειρά. Έδωσε στον Αθανάσιο πολλά χρήματα, ώστε να αποπερατώσει την μονή της Μεγίστης Λαύρας και να διακοσμήσει την εκκλησία της.

Ο Αθανάσιος επέστρεψε στον Άθω, αποπεράτωσε το μοναστήρι, έκτισε και μοναχικά κελιά, ένα από τα οποία προοριζόταν για τον Νικηφόρο, και συμπλήρωσε την ανέγερση της εκκλησίας. Για να συμπληρωθεί το έργο, χρειάστηκε να γίνουν εκχερσώσεις, εκβραχισμοί, μεταφορές χωμάτων και πλήθος δύσκολων εργασιών, καθώς η μονή βρισκόταν σε δυσπρόσιτη ερημιά.

Ο Νικηφόρος Φωκάς όμως ποτέ δεν πήγε στον Άθω μοναχός. Αιχμάλωτος των θέλγητρων της Θεοφανώς αλλά και φανατικός ασκητής, παρέμενε στρατιώτης κι είχε αποκτήσει εχθρούς στη σύγκλητο έχοντας περιορίσει τις ετήσιες αποζημιώσεις των συγκλητικών, εχθρούς στην εκκλησία έχοντας κόψει τις επιχορηγήσεις σε εκκλησίες κι έχοντας δημεύσει περιουσίες επισκόπων και εχθρούς στον λαό καθώς ανεχόταν και άφηνε ατιμώρητες τις βιαιοπραγίες των στρατιωτών του. Κάποιες εναντίον του απόπειρες δολοφονίας απέτυχαν. Ο Νικηφόρος έχτισε πύργους και μετέτρεψε το παλάτι σε απόρρητο φρούριο.

Η Θεοφανώ όμως τον είχε βαρεθεί. Ήταν άσχημος, παραήταν θεοσεβούμενος και η ασκητική ζωή του την ενοχλούσε. Αντίθετα, ο Ιωάννης Τσιμισκής ήταν ωραίος, γεννημένος αθλητής και εραστής της καλής ζωής. Η Θεοφανώ τον κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη. Τη νύχτα 10 προς 11 Δεκεμβρίου του 969, τον έμπασε κρυφά στο παλάτι μαζί με άλλους πέντε δολοφόνους. Οι συνωμότες βρήκαν τον Νικηφόρο στην αυτοκρατορική κρεβατοκάμαρα να κοιμάται πάνω σε μια προβιά, στο πάτωμα. Τον σκότωσαν.

Ο Ιωάννης Τσιμισκής έγινε αυτοκράτορας αφού πρώτα υποχρεώθηκε από το πατριαρχείο να στείλει την ερωμένη του Θεοφανώ στην εξορία. Η αδίστακτη αυτοκράτειρα θα ξαναγύριζε στην Κωνσταντινούπολη μετά από επτά χρόνια, όταν αυτοκράτορας θα γινόταν ο γιος της, Βασίλειος Β' που επρόκειτο να αποκληθεί Βουλγαροκτόνος.

Οι πολεμιστές των Ιβήρων:

Στον Άθω, ο μοναχός Αθανάσιος είχε ριχτεί με τα μούτρα στη δουλειά, προσπαθώντας να στήσει την αθωνική πολιτεία. Συνέταξε το «Τυπικόν» της μονής της Μεγίστης Λαύρας, έκτισε κτίρια, ύψωσε πύργους, άνοιξε λιμάνι, έφτιαξε αποθήκες, φύτεψε αμπελώνες, έσπειρε αγρούς, δημιούργησε υδραγωγείο και έφερε βόδια ως υποζύγια. Ταυτόχρονα, ξεκίνησε να διακοσμή με αγιογραφίες τις εκκλησίες και τα κτίρια. Ουσιαστικά, εισήγαγε τον πολιτισμό.

Στην περιοχή της Καππαδοκίας, ο Βάρδας Φωκάς, ανιψιός του δολοφονημένου Νικηφόρου,

οργάνωσε επανάσταση. Ο αυτοκρατορικός στρατός ήταν απασχολημένος στη Θράκη όπου 60.000 Ρως λεηλατούσαν την περιοχή και είχαν κυριεύσει την Αδριανούπολη. Στα 970, ο στρατηγός Βάρδας Σκληρός κατάφερε να απαλλάξει την αυτοκρατορία από τους Ρως. Ο στρατός του στράφηκε εναντίον του Βάρδα Φωκά που νικήθηκε κι αιχμαλωτίστηκε. Στάλθηκε με το ζόρι μοναχός στη Χίο.

Μόλις έλειψε η απειλή των Φωκάδων, οι λοιποί μοναχοί και ησυχαστές του Άθω που δεν έβλεπαν με καλό μάτι τα «κοσμικά» έργα του Αθανάσιου, τον κατάγγειλαν στον αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμισκή ως «καταδυναστεύοντα» τον Άθω. Από την Κωνσταντινούπολη, έφτασε ο ηγούμενος της μονής Στουδίου, Ευθύμιος. Συγκάλεσε συνέλευση όλων των μοναχών, έλυσε τις μεταξύ τους διαφορές και συνέταξε κανονισμό («Τυπικόν») που το 971 επικυρώθηκε από τον αυτοκράτορα. Η περιοχή του Άθω, από τόπος ησυχαστών, μετατράπηκε σε κοινοβιακή πολιτεία. Αναγνωριζόταν με το όνομα «το Όρος» και φιλοξενούσε τρεις μορφές άσκησης: Μοναστηριακή, λαυρεωτική (οργάνωση λαυρών που καθεμιά ήταν άθροισμα Κελίων) και αναχωρητική. Η πολιτεία άρχισε να πυκνώνει από μοναχούς κάθε εθνικότητας. Οι διάσπαρτοι μοναχοί συγκροτήθηκαν σε κοινότητες. Μοναχική αρχή εγκαταστάθηκε στις Καρυές.

Η φήμη του Αθανάσιου έφτασε ως τη μακρινή χώρα νότια του Καυκάσου, την Γεωργία, τότε χώρα των Ιβήρων. Ο βασιλιάς τους, Δαβίδ, ήταν σύμμαχος και υποτελής της αυτοκρατορίας. Θαυμαστής του Αθανάσιου, ένας από τους αυλικούς του Δαβίδ, ο Ιωάννης ο Ίβηρας, μπήκε επικεφαλής ομάδας αξιωματούχων Ιβήρων κι όλοι μαζί έφτασαν στο Άγιο Όρος με σκοπό να μονάσουν. Ανάμεσά τους ήταν και ο στρατηγός του Δαβίδ, Ιωάννης Τορνίκιος, που παράτησε τα πεδία των μαχών για να γίνει μοναχός. Ο Αθανάσιος τους δέχτηκε στη μονή της Μεγίστης Λαύρας. Λίγο καιρό αργότερα, ο πρώην αυλικός και ο πρώην στρατηγός ζήτησαν από τον Αθανάσιο να τους επιτρέψει να απομονωθούν. Απομακρύνθηκαν σε ερημικό μέρος όπου έκτισαν την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Ευαγγελιστή.

Στις 10 Ιανουαρίου του 976, ο αυτοκράτορας Ιωάννης Τσιμισκής πέθανε. Ο διάδοχος του θρόνου, Βασίλειος (ο γιος και συμβασιλιάς του Ρωμανού Β'), ήταν ακόμη 18 χρόνων. Την αυτοκρατορία ουσιαστικά διοικούσε ως πρόεδρος (πρωθυπουργός) ο Βασίλειος εκείνος που είχε οργανώσει τη λαϊκή επανάσταση υπέρ του Νικηφόρου Φωκά. Η πείρα που είχε αποκτήσει υπηρετώντας τέσσερις αυτοκράτορες, δεν τον απέτρεψε από βασικά λάθη. Με κυριότερο, τον υποβιβασμό του Βάρδα Σκληρού. Αφότου αυτός είχε εξουδετερώσει την επανάσταση των Φωκάδων, ο Ιωάννης Τσιμισκής τον είχε κάνει στρατηλάτη. Χαϊδεύοντας τους Φωκάδες, ο πρόεδρος Βασίλειος τον έστειλε «δούκα της Μεσοποταμίας». Το καλοκαίρι του 976, ο Βάρδας Σκληρός επαναστάτησε.

Η επανάσταση επικράτησε εύκολα στην Ανατολή αλλά ο Βάρδας Σκληρός δεν είχε τα πλωτά μέσα να περάσει στην ευρωπαϊκή ακτή. Κι ακόμα, άφησε ανενόχλητες τις οικογένειες των Φωκάδων και των Μαλεΐνων στα φέουδά τους, στην Καππαδοκία. Στην Κωνσταντινούπολη, ο Βασίλειος θυμήθηκε τους μοναχούς. Έστειλε να του φέρουν από την Χίο τον Βάρδα Φωκά και τον διόρισε δομέστικο των σχολών (στρατηγό) της Ανατολής. Και από τον Άθω, τον Ίβηρα στρατηγό Ιωάννη Τορνίκιο.

Ο Τορνίκιος έφερε στρατό από την Ίβηρια, ενώ ο Βάρδας Φωκάς αποβιβάστηκε νύχτα στη Μικρά Ασία κι έφτασε κρυφά στην Καισάρεια όπου με τη βοήθεια συγγενών του οργάνωσε στρατό. Ο Βάρδας Σκληρός βρέθηκε στη μέση. Είχαν περάσει σχεδόν τρία χρόνια αφότου επαναστάτησε, όταν, στις 24 Μαρτίου του 979, ο στρατός του βρέθηκε αντιμέτωπος με τον στρατό του Βάρδα Φωκά. Οι δυο άντρες είχαν να λύσουν παλιές διαφορές. Αντί για μάχη, συμφώνησαν να μονομαχήσουν οι δυο τους.

Η μονομαχία ήταν φοβερή και ανελέητη. Ο Βάρδας Φωκάς αναδείχθηκε νικητής χωρίς όμως να σκοτώσει τον Βάρδα Σκληρό που αναγνώρισε την ήττα του. Ο επαναστατικός στρατός του διαλύθηκε. Ο ίδιος αφέθηκε να καταφύγει στον Άραβα εμίρη της Βαγδάτης. Αμνηστεύτηκε στα 980.

Ο στρατηγός Ιωάννης Τορνίκιος έφτασε στον Άθω φορτωμένος δώρα και λάφυρα από τις νίκες του εναντίον του Βάρδα Σκληρού. Τον ίδιο εκείνο χρόνο (979), ξεκίνησε να κτίζει λαμπρό μοναστήρι στη θέση όπου είχε μονάσει με τους συμπατριώτες του όταν έφυγαν από τη Μ. Λαύρα. Ο πρόεδρος Βασίλειος χρηματοδότησε το έργο. Στα 980, η περίφημη μονή των Ίβήρων, αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου, ήταν έτοιμη. Οι εκεί μοναχοί πιστεύουν ότι την προστασία της ανέλαβε η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Πορταΐτισσας. Τον ίδιο εκείνο χρόνο (980), κτίστηκε και η μονή Ζωγράφου. Με προτροπή του μοναχού Αθανάσιου, κτίστηκε από τρεις πλούσιους Αδριανουπολίτες η μονή Βατοπεδίου (985) καθώς και εκείνη των Αμαλφηνών (εμπόρων παροικίας της Κωνσταντινούπολης, 991).

Το τέλος του Ι' αιώνα βρήκε τον Άθω να διαθέτει γύρω στα δέκα μικρά και μεγάλα μοναστήρια. Η εκκλησία ονόμασε όσιο τον Αθανάσιο και τιμά τη μνήμη του στις 5 Ιουλίου.

Δόμηση, ληστείες και φόροι:

Ο ΙΑ΄ αιώνας ήταν εποχή μεγάλης οικοδομικής δραστηριότητας στον Άθω. Τότε κτίστηκαν οι μονές Εσφιγμένου, Φιλόθεου και Χιλανδαρίου (1015), Κασταμονίτου (1023/38), Δοχειαρίου (1030), Καρακάλου (1076). Εκατό χρόνια μετά το ξεκίνημα της ανέγερσης της Μεγίστης Λαύρας, ο Άθως είχε μετατραπεί σε υπερεθνικό και διαδογματικό μοναστηριακό κέντρο. Με μοναχούς Έλληνες, Ίβηρες, Ρώσους, Βούλγαρους, Σλάβους και Λατίνους. Ο πλούτος τους προσέλκυσε τους Άραβες πειρατές που βρήκαν πρόσφορο πεδίο για επιδρομές. Στους αγρούς τους, βρήκαν έδαφος να τραφούν τριακόσιες οικογένειες Βλάχων που συνέρρεαν εκεί μαζί με τις οικογένειές τους. Στα μέσα του ΙΑ΄ αιώνα, τα μοναστήρια έγιναν αντικείμενο φορολόγησης από τους κάθε είδους βασιλικούς υπαλλήλους (κουράτορες, γηροτρόφους, νοτάριους, επόπτες).

Ο τελευταίος αυτοκράτορας της Μακεδονικής δυναστείας, Κωνσταντίνος Θ΄ ο Μονομάχος (γεννήθηκε το 1000, ανέβηκε στον θρόνο το 1042, πέθανε το 1055) απαγόρευσε την είσοδο λαϊκών στην περιοχή, χαρακτήρισε τον Άθω «Άγιον Όρος» και ονόμασε την Λαύρα «Αγία, Βασιλική και Μεγίστη».

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ι΄ Δούκας φέρεται ότι καθιέρωσε το άβατο, καθώς υπάρχει βούλα του από το 1060 που το αναφέρει. Εκείνος όμως που το επέβαλε πρέπει να ήταν ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός που, προς μεγάλη λύπη των μοναχών, μάζεψε όσους από τους λαϊκούς εξακολουθούσαν να ζουν στον Άθω και τους υποχρέωσε να μετεγκατασταθούν με τις οικογένειές τους στην Πελοπόννησο. Και με χρυσόβουλο, γύρω στα 1144, καθόρισε ότι «εφεξής, το όρος του Άθω καλείσθαι Άγιον Όρος παρά πάντων». Σε κατοπινά έγγραφα αναφέρεται ως «
το αγιώνυμον Όρος του Άθω
».

Φράγκοι, Καταλανοί και Σέρβοι:

Από το 1098, ο αυτοκράτορας Αλέξιος Γ΄ Άγγελος χάρισε την μονή Χιλανδαρίου στον Σέρβο μεγάλο ζουπάνο, Στέφανο Νεμάνια, που πήγε εκεί μοναχός με το όνομα Συμεών. Είναι ο

άγιος Συμεών των Σέρβων. Και ο γιος του, ο άγιος Σάββας. Οι Σέρβοι απέκτησαν επίσημη πρόσβαση στο Άγιο Όρος. Ένα αιώνα αργότερα, ενέσκησαν οι Φράγκοι.

Με την πτώση της Κωνσταντινούπολης στους Φράγκους της Δ' σταυροφορίας (1204), οι άνθρωποι του πάπα προσπάθησαν να αλώσουν το Άγιο Όρος. Και οι σταυροφόροι να το λεηλατήσουν. Πολλοί μοναχοί βασανίστηκαν μέχρι θανάτου για να αποκαλύψουν τους δήθεν «κρυμμένους θησαυρούς» που η φαντασία των επιδρομών οραματιζόταν. Και ο πάπας πίεζε να γίνει καθολικό «το προπύργιο της Ορθοδοξίας». Δέκα χρόνια αργότερα (1214), ο πάπας Ιννοκέντιος Γ' διαπίστωνε ότι απέτυχε κι έστειλε κολακευτική επιστολή στους μοναχούς, προσπαθώντας να τους προσελκύσει. Κι ο Λατίνος αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης ανελάμβανε να τους προστατεύσει από τους ληστές.

Η Θεσσαλονίκη ανακτήθηκε γρήγορα από τους Έλληνες. Η Κωνσταντινούπολη το 1261. Ο νέος αυτοκράτορας, Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος, πίεζε τους Αγιορείτες να αποδεχτούν ένωση των Εκκλησιών. Με πρόσφατα τα δεινά από τους Φράγκους κι από τους ανθρώπους του πάπα, οι μοναχοί είχαν, πέρα από τους δογματικούς, πρόσθετους λόγους να αρνούνται. Ο αυτοκράτορας προχώρησε σε άλλες πρακτικές. Ο Γεώργιος Παχυμέρης (1242 – 1310), ένας από τους σπουδαιότερους ιστοριογράφους της εποχής, περιγράφει:

«Όσα βάσανα και τιμωρίας και όσους πονηρούς θανάτους εποίησαν οι Λατινόφρονες τοις εις το Άγιον Όρος του Άθωνος πατράσιν, ουδείς ειδωλολάτρης διώκτης ταύτα εποίησεν ».

Παρ' όλα αυτά, την εποχή αυτή, σημειώθηκε οικοδομική έξαρση με την ανέγερση νέων μονών στο Άγιο Όρος, ενώ καλλιτέχνες αγιογράφοι διακοσμούσαν με τοιχογραφίες και εικόνες τα κτίρια και τις εκκλησίες. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας Μιχαήλ επέτρεψε να κατοικήσουν στον Άθω οικογένειες Ιβήρων (Γεωργιανών) για να τονώσουν τη λειτουργία της Ιβηρικής Θεολογικής Σχολής που ήδη υπήρχε εκεί. Οι νέοι μοναχοί έκτισαν και εκκλησία με επιγραφή στην ιβηρική γλώσσα.

Ο επόμενος αυτοκράτορας, Ανδρόνικος Β' (1282 – 1328), αφιέρωσε πολύ χρόνο για την ανέγερση θρησκευτικών κέντρων ανά την Ελλάδα. Στον Άθω «και την του Ξηροποτάμου μονήν εκ βάθρων ανήγειρεν». Τον ίδιο καιρό, ο δεσπότης της Σερβίας ανακαίνισε την μονή Βατοπεδίου. Ανακαινίστηκε τότε και η μονή Ζωγράφου.

Η παρένθεση των Καταλανών δεν φαίνεται να επηρέασε τόσο το Άγιο Όρος (εκτός από μια μακρόχρονη πολιορκία της μονής Χιλανδαρίου που υπερασπίστηκαν ο ηγούμενος Δανιήλ και οι μοναχοί του), όσο οι θεολογικές έριδες που έφτασαν ως τα όρια της σύγκρουσης. Η ομφαλοσκόπηση των Ησυχαστών τάραξε όχι μόνο το Άγιο Όρος αλλά και σχεδόν ολόκληρη την αυτοκρατορία. Όμως, ο ΙΔ΄ αιώνας χαρακτηρίστηκε από την επιρροή που οι Σέρβοι άσκησαν στον Άθω.

Στα 1346, πραγματοποιήθηκε στα Σκόπια μεγάλη συνέλευση μητροπολιτών από τις περιοχές που είχαν περιέλθει στη Σερβία και μοναχών από το Άγιο Όρος. Η σύνοδος επικύρωσε την ίδρυση νέας αυτοκρατορίας και αναβάθμισε σε πατριάρχη τον επικεφαλής της σερβικής εκκλησίας. Ανήμερα το Πάσχα, 16 Απριλίου του 1346, ο Σέρβος, πατριάρχης πια, Ιωαννίκιος και ο Βούλγαρος ομόλογός του (από το Τιρνοβο) Συμεών έστεψαν στην ίδια πόλη τον μέγα κράλη, Στέφανο Ντουσάν, «αυτοκράτορα Σέρβων και Ελλήνων». Ένα χρόνο αργότερα (το 1347), ο αυτοκράτορας επισκέφτηκε με τη σύζυγό του το Άγιο Όρος σκορπίζοντας πολλά χρήματα στα μοναστήρια, με πρώτη προτίμηση τη σερβική μονή Χιλανδαρίου.

Οι Σέρβοι έδειξαν ιδιαίτερη προτίμηση τόσο στα Μετέωρα όσο και στο Άγιο Όρος. Ο γιος του Ντουσάν, Στέφανος Ούρεσης, έγινε πολύ δημοφιλής στον μοναχικό κύκλο του Άθω. Και ο ηγεμόνας Ιωάννης Ούγλεσης έκτισε ολόκληρο κτιριακό συγκρότημα που απετέλεσε τη μονή του Σίμωνος Πέτρας.

Τον Μάιο του 1393, ο αυτοκράτορας Μανουήλ Παλαιολόγος ενέκρινε «νέον Όρον και Τύπον του Όρους Άθω», το τελευταίο Βασιλικό Τυπικό που συντάχθηκε από τη σύναξη (τη γενική συνέλευση) των μοναχών. Τον κανονισμό αυτόν σεβάστηκαν και ο Μωάμεθ ο Πορθητής και οι διάδοχοί του σουλτάνοι. Ίσχυσε ως το 1784, όταν το άλλαξε ο τότε πατριάρχης Γαβριήλ Δ΄.

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας:

Στα 1430, ο Μουράτ Β΄ πήρε τη Θεσσαλονίκη. Αντιπροσωπεία μοναχών του Αγίου Όρους τον επισκέφτηκε και δήλωσε υποταγή. Ο σουλτάνος την αποδέχτηκε κι άφησε την πολιτεία

του Αγίου Όρους ουσιαστικά αυτοδιοικούμενη. Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, πρεσβεία μοναχών επισκέφτηκε τον Μωάμεθ Β' τον Πορθητή και ζήτησε την προστασία του. Ο Μωάμεθ επικύρωσε το προϋπάρχον καθεστώς. Το Άγιο Όρος βρέθηκε κάτω από την προστασία των ηγεμόνων της Μολδαβίας και της Βλαχίας που αρχικά ήταν ανεξάρτητοι και στη συνέχεια φόρου υποτελείς στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στις αρχές του ΙΣΤ' αιώνα, ο σουλτάνος Σελίμ Α' ευεργέτησε την μονή Ξηροποτάμου κι εξέδωσε φερμάνι που προστάτευε τις μοναστηριακές περιουσίες.

Το καθεστώς αυτό καταργήθηκε μετά την επαναστατική κίνηση που εκδηλώθηκε στα χρόνια των τουρκοβενετικών πολέμων (1570 – 1573). Το Άγιο Όρος έγινε εξάρτημα του τάγματος των μπουσταντζήδων (τάγμα σωματοφυλάκων του σουλτάνου, των οποίων ο αρχηγός διέθετε μεγάλη δύναμη). Παρ' όλα αυτά, εκτός από τον αρχηγό και τους άνδρες μικρής φρουράς που εγκαταστάθηκε στις Καρυές (1575), σε κανέναν άλλο Τούρκο δεν επιτρεπόταν η είσοδος στον Άθω. Από το 1743, ένας δεύτερος αξιωματικός των μπουσταντζήδων εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη ως σύνδεσμος με το Άγιο Όρος.

Οι πειρατικές επιδρομές και οι εσωτερικές έριδες ανάμεσα στα μοναστήρια οδήγησαν την ιερή πολιτεία σε παρακμή και φτώχεια κατά τους ΙΣΤ' και ΙΖ' αιώνες. Στα μέσα του ΙΖ' αιώνα, ακόμα και η μονή της Μεγίστης Λαύρας είχε τεράστια χρέη και με δυσκολία μπορούσε να συντηρήσει τέσσερις με πέντε μοναχούς. Ο τότε πατριάρχης Διονύσιος Γ' Βάρδαλις μπόρεσε να την ξεχρεώσει. Μεγάλοι δωρητές που εμφανίστηκαν τον ΙΗ' αιώνα, έδωσαν νέα ώθηση στη λειτουργία της πολιτείας που κινδύνευσε από νέες εσωτερικές διαμάχες: Για το ποια είναι τα δεξιά μέρη του Αγίου Άρτου και για το αν θα πρέπει να γίνονται μνημόσυνα (και να μοιράζονται κόλλυβα) όχι μόνο Σάββατο αλλά και Κυριακή. Στα τέλη του ΙΗ' αιώνα, η διαμάχη ήταν για τη συνεχή μετάληψη («μανία για συνεχή μετάληψη» την είπαν). Ο πληθυσμός όμως του Αγίου Όρους αυξανόταν συνεχώς. Στη στροφή προς τον ΙΘ' αιώνα, υπήρχαν εκεί σε λειτουργία 22 μονές.

Το ειδικό καθεστώς του Αγίου Όρους ήταν απόλυτα σεβαστό στους Τούρκους, σε τέτοιο σημείο ώστε, στα 1807, με επέμβαση του αρχηγού των μπουσταντζήδων και του πατριάρχη, η διοίκηση της Θεσσαλονίκης υποχρεώθηκε να απελευθερώσει είκοσι μοναχούς που κρατούσε ως όμηρους εξαιτίας της επανάστασης των Σέρβων. Η έστω και απρόθυμη συμμετοχή των Αγιορειτών στην επανάσταση του 1821 είχε αποτέλεσμα την κατάργηση των προνομίων. Ως το 1830, οι Οθωμανοί προέβαιναν σε λεηλασίες κι έσφαζαν ανεξέλεγκτα τόσο στην ευρύτερη Χαλκιδική όσο και στο Άγιο Όρος. Στα 1830, η ησυχία επανήλθε στην περιοχή.

Το ρωσικό ενδιαφέρον για το Άγιο Όρος άρχισε να εκδηλώνεται λίγο πριν από τον Κριμαϊκό

πόλεμο. Μετά τη συνθήκη των Παρισίων (1856), που ήρθε ως αποτέλεσμα του πολέμου αυτού, οι ρωσικές ενέργειες για την «άλωση» της μοναστικής πολιτείας εντάθηκαν. Με ρωσικό χρήμα, «αλώθηκε» η μονή του Αγίου Παντελεήμονα που ως τότε είχε τρεις Ρώσους και ογδόντα Έλληνες μοναχούς. Ο πρεσβευτής της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη, Ιγνάτιεφ, πρωτοπόρος του πανσλαβισμού στην υπηρεσία του τσάρου, πήγε κι ήλθε πολλές φορές στο Άγιο Όρος. Στα 1860, προσπάθεια εκρωσισμού της μονής Κουτλουμουσίου απέτυχε με επέμβαση του Αγγλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη. Οι Ρώσοι περιορίστηκαν να υψώσουν επιβλητικά κτίρια στη μονή Παντελεήμονα που μετατράπηκε σε μικρή πόλη με 26 ναούς και δυο συνοικίες. Οι προσπάθειές τους όμως εντάθηκαν.

Στα 1876, οι Ρώσοι κατείχαν τη μια από τις είκοσι κυρίαρχες μονές (Παντελεήμονα), τις δύο από τις δώδεκα σκήτες και τα 31 από τα 204 Κελία. Στα 1876, η τουρκική κυβέρνηση διέταξε την εκπόνηση νέου Τυπικού (κανονισμού λειτουργίας). Δεν ίσχυσε ποτέ. Στα 1878, με την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου που υπήρξε η αποθέωση των επιτυχιών του Ιγνάτιεφ, οι Ρώσοι του Αγίου Όρους αναδεικνύονταν σε χωριστή δύναμη, ικανή να αλώσει την πολιτεία. Όμως, η συνθήκη αυτή έζησε τέσσερις μήνες. Με τη συνθήκη του Βερολίνου (άρθρο 32), η ομαλότητα αποκαταστάθηκε. Η ρωσική επεκτατικότητα αντιμετωπίστηκε ριζικά στις αρχές του Κ' αιώνα.

Η απελευθέρωση:

Η είσοδος της Ελλάδας στον Α' Βαλκανικό πόλεμο έγινε στις 5 Οκτωβρίου του 1912. Στις 26 του μήνα, ο ελληνικός στρατός πήρε την Θεσσαλονίκη. Στις 2 Νοεμβρίου, το θωρηκτό «Αβέρωφ» εμφανίστηκε στις ανατολικές ακτές του Αγίου Όρους. Συνοδευόταν από τα πολεμικά «Πάνθηρας», «Ιέραξ» και «Θύελλα». Ένα άγημα πεζοναυτών αποβιβάστηκε στην ακτή έχοντας επικεφαλής σημαιοφόρο. Τα καμπαναριά χιλίων εκκλησιών άρχισαν να ηχούν ταυτόχρονα. Ο Έλληνας αξιωματικός ύψωσε την ελληνική σημαία. Στις Καρυές, συνήλθε η ανώτατη αρχή. Ο Τούρκος καϊμακάμης (έπαρχος), Αλή Ταλαάτ μπέης Μολά ζαδές, και οι Τούρκοι υπάλληλοι και στρατιωτικοί παραδόθηκαν αμαχητί και χαρακτηρίστηκαν αιχμάλωτοι πολέμου. Οι εκπρόσωποι των 19 από τις είκοσι μονές (η «ρωσική» του αγίου Παντελεήμονα απείχε) υπέγραψαν πρακτικό διαπίστωσης ότι καταλύθηκαν οι τουρκικές αρχές.

Η Ρωσία επιζητούσε να έχει λόγο στο Άγιο Όρος. Η συνθήκη του Λονδίνου, με την οποία

έληξε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (Μάιος 1913), άφηνε το ζήτημα σε εκκρεμότητα, αναθέτοντας τον καθορισμό του καθεστώτος του Αγίου Όρους στις μεγάλες δυνάμεις. Η Ρωσία πίεζε να μη λαμβάνεται καμιά απόφαση χωρίς την συγκατάθεση του τσάρου. Η Ελλάδα αντιστεκόταν. Τον Νοέμβριο του 1913, οι μεγάλες δυνάμεις ανακοίνωσαν στην Ελλάδα ότι το Άγιο Όρος θα ήταν «αυτόνομο, ανεξάρτητο και ουδέτερο» με διοίκηση που θα ασκούσε η Ιερά Σύνοδος και με δική του αστυνομία και ακτοφυλακή. Η απόφαση αυτή ποτέ δεν ίσχυσε. Το ελληνικό κράτος έστειλε μικρή αστυνομική δύναμη, όσο διαρκούσε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, ενώ συνεχίζονταν ατέρμονες διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην ελληνική και στη ρωσική κυβέρνηση. Διακόπηκαν με την επανάσταση των μπολσεβίκων.

Με τη συνθήκη της Λωζάννης (1923), η Ελλάδα έγινε απόλυτη κυρίαρχος του Αγίου Όρους. Η έκτακτη σύναξη στις Καρυές, τον Μάιο του 1924, κωδικοποίησε τις διατάξεις που ίσχυαν και εκπόνησε τον «Νέο Καταστατικό Χάρτη του Αγίου Όρους Άθω».

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 1.4.2011)